

SYLVA POLÁKOVÁ / 7. 11. 2024

Intimita jako nástroj subverze

Rozhovor s Terezou Fousek Krobovou o Absencích ve Videoarchivu 5 (kino Ponrepo 11. 11. v 18:00)

Tereza Fousek Krobová je teoretička genderových studií, která se zaměřuje na studium herních publik a na teorii digitálních her. Z feministické perspektivy tak nahlédla do kolekce Videoarchiv, která vznikala od roku 2007 na VVP AVU a od roku 2019 ji rozvíjí Národní filmový archiv jako součást své sbírky. Videoarchiv je jedním z pokusů o zachycení širokého spektra umělecké praxe, která zahrnuje experimentální film, videoart, animaci, performance a další disciplíny umění pohyblivého obrazu. Ve spolupráci s Artyčok TV vzniklo již pět kurátorských intervencí, které mají přinést na Videoarchiv jiný pohled, pokud možno nezatížený kunsthistorickým backgroundem. Po tématech, jako byly environmentální tíseň, práce jako sociální fenomén, projevy nacionalismu nebo přísliby a rizika umělé inteligence, se Videoarchiv otevřel feministické kritice. Jakým způsobem tedy k němu přistoupila genderová a herní badatelka Tereza Fousek Krobová? Co ji zajímalo nebo překvapilo, poodhaluje v následujícím rozhovoru.

Videa z kolekce Videoarchiv, která jsem měla možnost vidět, jsem až na jedno jediné neznala. Na jednu stranu jsem to vnímala jako velký hendikep i proto, že nejsem odbornice na videoart a neznám všechny ty rámce a konsekvence. To se ale na druhou stranu ukázalo i jako přínos. Jelikož jsem autorky a autory neznala, tak jsem mohla od nich dílo odtrhnout, což je právě jedna ze strategií, jak vnímat dílo samotné. S takto nepoznamenanými očima jsem viděla, že z hlediska genderu je kolekce poměrně heterogenní, ale zároveň se mi ve feministickém slova smyslu vyjevila i jako konzervativní. Na základě předchozí tematické rešerše jsem se seznámila s nějakým výřezem, neviděla jsem úplně všechna díla z tohoto fondu, ale ten vzorek mě překvapil

tím, že se v něm objevují spíše základní feministické oblasti: konkrétně akcentování veřejného a soukromého prostoru, právo ženy na realizaci nebo role umělkyně. Jedná se tedy o témata, která byla důležitá v globálním feminizmu v osmdesátých a devadesátých letech, a přitom u nás rezonovala ještě v nultých i pozdějších letech. Je pochopitelné, vzhledem k našim společenským podmínkám, že u nás došlo k takovému zpoždění. Nemůžu říct, že by to bylo šokující zjištění, ale přesto jsem byla překvapená, jak ta díla jako by méně koukala dopředu. Tím nechci říct, že by nebyla odvážná nebo radikální, ale prostě jen to, že stav Videoarchivu z tohoto pohledu a zcela logicky odpovídá spíš druhovlnnému feminizmu.

Ve výběru, který budeme promítat v Ponrepu, je zastoupeno vícero generací umělkyně. Přesto – vzhledem k tomu, co jsi právě popsala – vnímáš mezi nimi nějaké změny v přístupu k feministickým otázkám?

Myslím, že například otázka nerovného prosazování autorek na umělecké scéně, už přeci jen ustupuje více těm intersekcionalním problémům, které řeší soudobý feminizmus. Tělesnost, queer a identita obecně se objevují častěji v pozdějších pracích. Čitelné to je ve videu Terezy Vinklárkové *Prolog* z roku 2023, což je nejnovější práce v našem výběru, v níž autorka pomocí skoro až strašidelných figur připomíná následky potlačování emocí během biomechanických změn v těle. Je zřejmé, že současná generace dohání trendy rychle, orientuje se v nich velice dobře, protože se o ně bytostně zajímá.

Tělesnosti nebo identitě se ale dotýkají i práce Anny Daučíkové už z devadesátých let. Budeme promítat její video *Home exercise* z roku 1997, které si pohrává s erotickou dráždivostí, jakou může vyvolat detailní snímání rukou při šití.

To je právě ono. Ta starší díla se odehrávají hlavně v soukromí. Zpracovávají subverzi, kterou můžeme vykonávat doma. Otázka je, jak můžeme zlobit v rámci soukromé sféry, a co je nám v ní dovoleno? V této rovině uvažuje i další autorka, Sláva Sobotovičová, která jako by metodou home videa zachytila rodinnou situaci po nějaké sešlosti. Její *Den poté* z roku 2005 ukazuje, že jsme-li doma, nepustíte nás ven, tak budeme tedy zlobit tady, budeme porušovat ty hranice vevnitř. U mladších autorek vidíme, jak si mnohem více uvědomují právo jít ven, a také si více hrají s variabilitou identit jako

takových. Neobjevuje se u nich už tolik téma domácí práce, to už je překonané. Uvědomují si, že už nemusí být hospodyňkami, takže se logicky víc orientují na tělesnost, na sexualitu a na queerness.

Co přesně myslíš zlobením v soukromé sféře? Jaký je rozdíl, když se zlobí ve veřejné?

Je rozdíl dělat takzvané „ženské“ práce v domácím intimním prostředí, nebo je vynést do veřejné sféry. V obou případech to můžeme vnímat jako subversivní projev nebo dokonce „empowering“. Pozornost, které jako publikum věnujeme takové aktivitě, dodává té ženě sílu být skutečným agentem svého života. Podobně fungují veřejné soutěže pletení na čas, nebo podle nějakého zadání, přičemž 90 % soutěžících jsou ženy a z té domácí činnosti se najednou stává něco veřejného, něco kreativního, soutěživého, kde můžou ukázat své schopnosti a nadání. Není to samozřejmě tak radikální jako třeba v případě videoartu, o kterém mluvíme, ale efekt bude podobný. Principem je přeprogramování, překódování té aktivity jako něčeho, co může být potencionálně rozvratné.

Tereza Fousek Krobová je členkou řešitelského projektu [Pixelarchiv.cz](https://pixelarchiv.cz), který vytváří metody a nástroje pro archivaci českých a československých digitálních her

Zmínila jsi, že jsi autorky těch videí neznala. Co tě ale vedlo k tomu, že jde právě jen o autorky?

K tomuto kurátorskému gestu jsme se dostali až postupně a musím říct dost organicky. Nevedl k tomu žádný racionální důvod. Věděla jsem, že to může naopak působit kontraproduktivně. Ale vzhledem k tomu vymezení na soukromý a veřejný prostor jsem podlehla touze vyměnit pokus o ucelený pohled za představu „holčičích témat, holčičích pokojíčků“. Mužům se dává prostor strašně často, pojďme je vědomě v tuto chvíli ignorovat. Pojďme to zkusit i s tím rizikem, že budeme generalizovat.

V čem se tedy lišilo to pojetí veřejného a soukromého prostoru ve videích autorů?

Všimla jsem si toho docela brzy už při psaní poznámek. Jakmile se to video odehrávalo na veřejnosti, byl autorem většinou muž. Tyto práce nesly rysy velmi sebevědomého opanování veřejného prostoru, a to bez ohledu na to, kdo byl aktérem (zda muž, žena nebo skupina lidí). Cítila jsem z těchto prací vědomí, že jim veřejná sféra patří, že se v ní snadno pohybují, že ji mohou kriticky reflektovat, ačkoli jsou její součástí. Naproti tomu díla auterek byla buď úplně uzamčena v těch pokojíčkách, kuchyních, koupelnách nebo obývacích. A ta, která se odehrávala ve veřejné sféře, vyjadřovala nějakou nepatřičnost. Charakterizovala je rychlá intervence – skočit do té veřejné sféry, pozlobit v ní a zase zmizet. U mladší generace můžeme vidět, že ve veřejné sféře více revoltují. Platí to například pro *Jízdu* (2004) Evy Jiříčky nebo *Vymezení osobního prostoru kabelkou* (2013) Ladis Pachlové.

Díla ve Videoarchivu, která budeme prezentovat v Ponrepu, vznikala až od transformačních devadesátých let dále. Jak jejich vznik mohlo ovlivnit jisté zklamání, že demokratizace společnosti nepřinesla také srovnání příležitostí mužů a žen, nebo se některé rozdíly dokonce ještě prohloubily?

Je možné, že devadesátá léta najednou víc obnažila genderové nerovnosti. Feminismus se u nás v devadesátých letech ukazoval v médiích často spíš v karikatuře. Proto nemáme dosud některá „devadesátková“ témata, jako jsou rovné pracovní příležitosti a platy, prodiskutovány a najíždíme rovnou na pozdější trendy. Každá společnost si ale musí tyto fáze, které se týkají práv *de iure* i *de facto*, prožít, než se může autenticky otevírat dalším intersekciónálním problémům.

Pozitivním znakem heterogenity může ale být, že se ta vybraná díla navzdory sbližujícímu tématu od sebe dost liší.

Nečekala jsem, jak široká škála toho, co ve Videoarchivu uvidím, může být. Od krátkých vtipných šotů, přes náročné happeningy až po velmi profesionální natáčení, jaké je zřejmé z filmu Alžběty Bačíkové *Talk & Twerk* (2014). V tomto díle autorka rafinovaně tematizuje právě ty nedokončené otázky: pozice ženy ve společnosti a jaké role ženám přisuzujeme. Obě aktérky v tomto kvazi dokumentárním filmu, a přitom velmi autenticky, reprodukují nějaké stereotypy, ale zároveň překlenují mezi sebou bariéry. Kategorie jako krásná, ošklivá, stará, mladá, tělesnost, jazyk se tu svobodně rozplývají, protože jsou přenositelné.

Absence ve Videoarchivu 5 (kino Ponrepo 11. 11., foto Dora Kubíčková):

